

hoe het – gezamenlijke – gedrag van handelende individuen (met name artsen en patiënten) leidt tot variatie in hospitalisatieduur. Als vertrekpunt hanteert bij een verklaringsschema, waarin gedrag wordt verklaard uit de doelen van individuele actoren en de restricties waar deze actoren mee worden geconfronteerd. Verondersteld wordt dat er sprake is van twee uiteindelijke doelen: fysiek welzijn en sociale waardering. Om deze doelen te bereiken maken actoren gebruik van instrumentele doelen, voor de verwezenlijking waarvan op hun beurt weer instrumentele doelen zijn benodigd. Zo zullen artsen de hospitalisatieduur als instrument gebruiken ter verwerving van inkomen, welk inkomen mede wordt aangewend ten behoeve van fysiek welzijn. Tevens zullen zij zich bij de bepaling van de hospitalisatieduur laten leiden door het voorkomen van kritiek van collega's en patiënten ter behoud van de van hen verkregen sociale waardering. Deze instrumentele doelen worden vervolgens verbonden met een aantal restrictieve omstandigheden, te weten de mate van beddenschaarste, het honoreringssysteem van de arts en de beroepsstatus van de patiënt.

In de theoretische analyse is sprake van een nauwgezette, vaak uitgesproken fraaie afleiding van hypothesen. De belangrijkste daarvan lijkt te zijn dat de arts zich ter vermindering van verlies van sociale waardering van collega-artsen conformeert aan de binnen de ziekenhuisafdeling voor de specifieke verrichting gangbare hospitalisatieduur. Laatstgenoemde duur duidt Westert aan als de lokale standaard. De hypothesen worden getoetst in vier empirische studies op basis van meerdere gegevensbestanden. Tot de bevindingen behoort dat bovengenoemde hypothese wordt ondersteund en dat, niet los daarvan, artsen die in verschillende ziekenhuizen werken overeenkomstig de verschillende lokale standaarden verschillende hospitalisatieduren hantieren. Daarnaast blijkt de hospitalisatieduur langer te zijn naarmate de arts over meer bedden op de ziekenhuisafdeling beschikt. Artsen in loondienst lijken een wat langere hospitalisatieduur te kiezen dan per verrichting betaalde artsen. De invloed van de patiënt op de hospitalisatieduur blijkt beperkt.

Met betrekking tot de presentatie van de em-

pirische resultaten moet worden geconstateerd dat in afwijking van de standaardisatie een aantal tabellen (waaronder de zo belangrijke tabel 7.3) niet leesbaar zijn zonder raadpleging van de hoofdstekst: zo wordt niet (eventueel in een bijbehorende voetnoot) aangegeven wat de (al dan niet tussen haakjes) gepresenteerde coëfficiënten voorstellen, wat het verschil is tussen gesterde en blanco cellen, wat de respectieve modellen '0' en '1' voorstellen, wat de respectieve stappen '1', '2', deel A', '2, deel B' voorstellen etcetera. Deze kanteekening heeft wijder strekking, omdat het onderhavige boek zeker niet het enige is waarin de vruchten van jarenlang gedegen onderzoek met op zich belangwekkende resultaten resulteren in zoekplaatjes voor de lezer.

De studie wordt afgesloten met suggesties voor verder onderzoek. Geconstateerd moet worden dat de auteur zich in zijn onderzoek niet aan de door hemzelf gekozen taakopdracht heeft gehouden. Het afdalen van het regionale niveau naar het niveau van individuele actoren binnen ziekenhuizen en ziekenhuisafdelingen vormt immers gegeven de taak die de auteur zich stelt geen doel op zich, maar een middel ter verklaring van regionale verschillen. De stap terug van model en daarop geënte empirische analyse naar deze taakstelling, dat wil zeggen naar de verklaring van regionale verschillen, wordt echter niet gemaakt. Dat neemt niet weg dat er sprake is van een interessant en adequaat uitgevoerd onderzoek, dat een goede bouwsteen vormt voor verder onderzoek naar verschillen in ziekenhuisgebruik, waaronder dat naar regionale verschillen.

Jacques Siegers

Bart Bakker. Sociale afstand, sociale status: de sociale status van werkenden, niet-werkenden en vrouwen, Nijmegen. ITS. 1992

Juli 1992 promoveerde Bart Bakker op de constructie van een nieuwe index voor sociale status van werkenden, niet-werkenden en vrouwen, de SAS. Voor de lezers van dit blad is dit onderwerp niet onbekend. Het proefschrift behelst een bundeling en bewerking van eerder gepubliceerd materiaal, dat voor een deel in *Mens en Maat*

schappij is verschenen en voor het overige op congressen en in bundels is uitgedragen.

Bakker beschouwt het beroep als een economische en sociale hulpbron voor de verwerkelijking van gewenste levenskansen en levensstijlen. Om levensstijlen en levenskansen te verklaren worden vooral beroepsprestigeladders gebruikt, waarbij het beroep als sociale hulpbron de sociale status indiceert. Beroepsprestigeladders worden volgens de auteur ten onrechte gehanteerd als index van sociale status.

Beroepsprestigeladders zijn gebaseerd op schattingen van het prestige van beroepen door beoordelaars. De consensus van de beoordelaars over het prestige van een beroep is niet erg hoog en betreft bovendien oordelen over mannenberoepen. Het prestige van mannenberoepen zou niet overeenkomen met het prestige van vrouwenberoepen. Niet alleen de vaststelling van het prestige van een beroep zou niet deugen, ook de toepassing stuit op moeilijkheden. De helft van de bevolking heeft geen beroep of nooit een beroep gehad. Het beroep als enige proxy van sociale status is volgens Bakker dus niet betrouwbaar en niet geldig. Zijn vraag is hoe de sociale status van een individu en van een huishouden beter kan worden vastgesteld. Zijn antwoord is een nieuwe schaal, een zogenaamde sociale afstandsschaal (SAS) gebaseerd op trouwpatronen van beroepsgroepen (p. 28).

De redenering die Bakker dan volgt is enigszins verbrokken. Zo stelt hij voor om de definitie van de individuele sociale status als een functie van inkomens, opleiding en beroep uit te breiden met de arbeidsmarktpositie (werkloosheid, arbeidsongeschiktheid, studeren en het drijven van een huishouden), maar beperkt hij zich vervolgens tot alleen het beroep en de arbeidsmarktpositie. Vervolgens kijkt hij naar wat men met sociale status wil verklaren, namelijk levenskansen en levensstijl en constateert in navolging van Parkin dat sociale status in feite wordt gebruikt om anderen uit te sluiten in het realiseren van levenskansen. Bakker definieert: 'Naarmate er vaker interactie plaatsvindt tussen beroepsgroepen (...), is de sociale afstand geringer' (p. 40). Dit is de kern van zijn oplossing. Vervolgens beweegt hij zich op enkele zijpaden, op het beroep als statussymbool en op de relatie van het beroep met

allerlei levensstijlkenmerken zoals tijd, geld en smaak. De vraag die hij hier had moeten beantwoorden, waarom theoretisch gezien mensen elkaar naar hun beroep en arbeidsmarktpositie uitsluiten, beantwoordt hij juist niet. Aangenomen dat sociale sluiting via het beroep verloopt, moet worden uitgezocht welke interacties tussen beroepen indicatief zijn voor sociale sluiting. De keuze voor partnerrelaties als indicatief voor de afbakening van sociale groepen is al eens eerder door Ganzeboom verantwoord en wordt door Bakker overgenomen. Een nadeel van het gebruik van trouwpatronen is mijns inziens dat in een samenleving waarin de opleidingskwalificaties en de arbeidsparticipatie van vrouwen in snel tempo veranderen, de trouwpatronen even snel mee zullen veranderen. Trouwpatronen zullen daarmee meer een indicator zijn van emancipatie dan van sociale afstand tussen beroepsgroepen.

De afstanden worden met behulp van correspondentieanalyse op een tabel van 106 maal 106 (11 236 cellen) bepaald. Om tot betrouwbare schattingen te kunnen komen, is dus een zeer groot databestand nodig. Bakker gebruikt een databestand met de gegevens van maar liefst 70 805 paren. Dit levert een schaal voor beroepen van mannen en een sterk gelijkende schaal voor beroepen van vrouwen op. Bakker rapporteert de verschilcores tussen de mannen- en vrouwenschaal, echter helaas niet de samenhang tussen beide schalen.

Vervolgens wordt de ontwikkelde schaal, SAS, gevalideerd door te kijken wat de relatie van SAS is met de arbeidsmarktpositie, het financieel-economisch kapitaal, het cultureel kapitaal, de complexiteit van het werk en de status. Dit levert bevredigende resultaten op.

In een apart hoofdstuk schenkt de auteur aandacht aan mogelijke problemen met de geldigheid van de geconstrueerde schaal als gevolg van het gebruik van correspondentieanalyse. Met name speelt hierin de kwestie van de schaalwaarden die mede bepaald worden door de omvang van de categorieën. Het is daardoor mogelijk dat de schaalwaarden van vrouwen in hoge beroepen te hoog worden gewaardeerd. Een vergelijking met de schaal die wordt berekend met behulp van loglineaire analyse valt positief uit

voor de geldigheid van SAS. Een ander probleem betreft de analyse van partnertabellen uit dwarsdoorsnede-onderzoek. Deze bieden wellicht geen goede weergave van de processen van sociale sluiting bij partnerkeuze (p. 107). Toepassen van SAS op een onderzoek waarin ook de SAS bij huwelijkssluiting bekend is levert correlaties van boven de 0,80 op tussen SAS bij huwelijkssluiting en SAS op het meetmoment. Vooral bij de mannen is te zien dat er in de lagere regionen veel grote residuen voorkomen. Bakker interpreteert deze uitslag toch als positief, maar hij verzuimt te rapporteren waardoor de grote residuen zijn ontstaan. De daarna volgende toetsingen van de predictieve validiteit zijn uitstekend uitgevoerde analyses, maar de causale connectie tussen SAS en de te voorspellen variabelen is niet stevig onderbouwd. De indicatoren van levenskansen en levensstijlen zijn betrekkelijk willekeurig van karakter. Overtuigender zijn de kruisvalideringen. De vergelijking met beroepsprestigeladders wordt door SAS glansrijk doorstaan. Wat mij betreft had Bakker zich tot deze laatste vorm van valideren kunnen beperken.

De tweede hoofdvraag van het proefschrift betreft de sociale status van een huishouden. Moet de status van een huishouden geïndiceerd worden door de individuele status van de kostwinner, of draagt ook de individuele status van de partner bij tot de status van het huishouden? Daar we de ware status van het huishouden niet kennen kan dit alleen maar onderzocht worden door te bezien of de individuele status van de vrouw iets bijdraagt aan de verklaring van levenskansen en levensstijl. Dit heeft Bakker ook onderzocht. Zijn conclusie is dat de 'eigen individuele status van de vrouw substantieel bijdraagt aan de 'ware' sociale status van haarzelf en haar partner' (p. 164). Deze substantiële bijdrage varieert afhankelijk van het onderwerp echter van 0 tot slechts 7 procent van de verklaarde variantie.

De door Bart Bakker in zijn proefschrift behandelde onderwerpen bieden weinig nieuws voor diegenen die eerder gepubliceerde stukken van hem kennen. De in SAS geïnteresseerde lezer kan hierover voldoende informatie vinden in een, overigens niet in de literatuurlijst opgeno-

men, artikel van Bart Bakker in dit tijdschrift van 1990 (p. 355-378).

Mijn eindconclusie is dat het onderzoek zeer zorgvuldig is uitgevoerd, het is degelijk sociaal-wetenschappelijk handwerk. De SAS lijkt een bruikbare indicator voor sociale status. Het onderscheiden van een schaal voor mannen- en voor vrouwenberoepen is echter niet overtuigend. De analyse van de sociale status van huishoudens laat zien dat de status van beide partners in een huishouden een rol speelt in de totale sociale status van een huishouden. Tevens wordt uit dit proefschrift duidelijk dat sociale status, geïndiceerd door beroep en arbeidsmarktpositie, niet erg belangrijk is in de verklaring van door Bakker naar voren gehaalde elementen van levensstijl en levenskansen.

Peter Geurts

Henk Becker (red.). Life history and generations (2 delen). Utrecht: ISOR, 1990, 1991.

Sociale verandering kan via twee verschillende patronen tot stand komen. Er kan sprake zijn van 1 periode-effecten, waarbij de leden van een samenleving op dezelfde wijze en op hetzelfde tijdstip een verandering te zien geven. Maar sociale verandering kan ook plaatsgrijpen via cohortvervanging: de verandering heeft betrekking op 'nieuwe', jonge leden van de samenleving, beklijft bij hen en dringt tot de gehele samenleving door wanneer deze personen ouder worden. Indien er alleen sprake is van periode-effecten, kan men deze opsporen door onderzoek van verschillende tijdstippen te vergelijken. Indien er alleen maar sprake is van cohortvervanging, kan men de verandering analyseren (en aan zien komen) door personen op te delen naar geboortedatum of een soortgelijk relevant criterium (huwelijksjaar, jaar van intrede op de arbeidsmarkt). Als er sprake is van beide typen verandering, kan men deze opsporen door gegevens verzameld op verschillende tijdstippen naar cohort en periode van dataverzameling uit te splitsen. Dit kan weer op verschillende manieren: door onderzoek gedaan op verschillende tijdstippen vergelijkbaar te maken en samen te voegen, of door in één on-